

Kowalczyk, Elżbieta

Krasnosielec - najstarszy epizod z dziejów wsi

Rocznik Mazowiecki 15, 165-167

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŹRÓDŁA

Elżbieta Kowalczyk

Krasnosielec – najstarszy epizod z dziejów wsi¹

Wielkim niedostatkiem badań nad dziejami osadnictwa północnego Mazowsza jest prawie całkowite pomijanie w nich źródeł krzyżackich, kryjących – jak wykazał przed kilku laty Wiesław Sieradzan – wiele cennych informacji, w tym najstarsze poświadczenia osad². Ale nie tylko to kryje spuścizna piśmiennicza, pozostała po państwie zakonnym, która ciągle nie jest rozpoznana w stopniu wystarczającym, zarówno przez badaczy polskich, jak i niemieckich. Na kartach zachowanych dokumentów odnajdujemy nieznanne do tej pory epizody z dziejów stosunków mazowiecko-krzyżackich. Umożliwiają one nie tylko nowe spojrzenie na powszechnie znane fakty, ale dostarczają wiedzy o wydarzeniach całkowicie dotąd nieznanych. Niektóre z informacji poszerzają naszą wiedzę o społeczeństwie Mazowsza i poszczególnych jego przedstawicielach. Jest to jednak osobne zagadnienie.

Powyższe uwagi chciałabym zilustrować przykładem nieznanego do tej pory, najstarszego zapisu o Krasnosielcu, gm. *locq*, wsi położonej na lewym brzegu Orzyca, na wschód od Przasnysza, znanej nam dotychczas od roku 1386. Pierwotna nazwa tej osady to Siedlec, Sielc, utworzona od apelatywu „sioło”³.

To najstarsze, jak dotąd poświadczenie Sielca odnajdujemy w liście komtura ostródzkiego, Henryka Holta z 15 lutego 1413 r., skierowanym do wielkiego mistrza, Henryka von Plauena⁴. List ten to opis przebiegu granicy mazowiec-

¹ Do napisania tych kilku słów skłonił mnie artykuł U. Dembickiej *Z dziejów Krasnosielca i okolic (1386–1869)* („Zeszyty Naukowe” Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego, t. 8: 1994, s. 71–87). Przy okazji chciałabym sprostować, że nie ma archeologa E. Kempistego – autorką cytowanej na s. 71 pracy była Elżbieta Kempisty; ponadto nazwisko Adama Wolffa piszemy przez podwójne „f”, a nazwy kultur archeologicznych – małymi literami.

² W. Sieradzan, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza w edycji źródłowej Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum. Przyczynek do dziejów osadnictwa na pograniczu mazowiecko-pruskim*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1996 nr 3 (209), s. 285–290.

³ Por. K. Zierhoffer, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław 1957, s. 330.

⁴ Dokument ten przechowywany jest w Geheimes Staatsarchiv, Preussischer Kulturbesitz, w Berlin-Dahlem, Ordensfolianten 270a, k. 97–98.

ko-krzyżackiej na odcinku od ujścia Wysokiej do Nidy (dzisiejszej Działdówki) po Biebrzę. List został sporządzony na potrzeby toczącego się wówczas procesu polsko-krzyżackiego przed królem niemieckim, Zygmuntem Luksemburskim, a dokładniej misji jego pełnomocnika, Benedykta Makraia, któremu powierzono rozstrzygnięcie sporu granicznego i który właśnie wybierał się na pogranicze mazowiecko-krzyżackie. Benedykt Makrai przebywał tu między 12 a 20 marca 1413 r. Nie to jest jednak najważniejsze. Mianowicie we wspomnianym liście zawarty jest opis nieznanego do tej pory ujazdu granicznego, o kilkadziesiąt lat wcześniejszego. Wzięli w nim udział książę mazowiecki, Janusz I, oraz komtur ostródzki, Burkhard von Mansfeld (sprawował ten urząd od 19 stycznia 1373 do śmierci 19 kwietnia 1379 r.), a także towarzyszące im osoby. Ujazd odbył się – jak wykazały szczegółowe badania⁵ – w 1374 r., wkrótce po tym, jak książę Siemowit III wydzielił swoim synom dzielnice oraz tuż przed zakończeniem wieloletniego sporu (lub mniej pewnie po) między Zakonem a biskupstwem warmińskim o pas puszczy leżących wzdłuż granicy z Mazowszem. Podpisanie ugody kończącej waśń nastąpiło 28 lipca 1374 r. w Elblągu, a jednym ze świadków był właśnie Burkhard von Mansfeld. Dodatkowym elementem potwierdzającym czas odbycia ujazdu może być to, że biorący w nim udział ze strony mazowieckiej Junosza z Zaborowa jest wymieniony bez urzędu. Tymczasem ze źródeł mazowieckich wiemy, że przed 17 czerwca 1374 r. został on podkomorzym zakroczymskim⁶. Jest zatem wielce prawdopodobne, że ujazd odbył się późną wiosną, gdy wody po roztopach spłynęły i można było stosunkowo swobodnie podróżować przez pograniczną puszcę.

Wśród towarzyszących księciu mazowieckiemu osób odnajdujemy dwie związane z Krasnosielcem. Pierwszą jest Paszko (Paweł) z Radzanowa, występujący tu także jeszcze bez urzędu. Niedługo potem został on chorążym warszawskim, na którym to urządzie jest poświadczony od 22 kwietnia 1376 r.⁷ do lat 1388–1389. Zapewne już na początku lat osiemdziesiątych przeszedł na służbę Siemowita IV, młodszego brata Janusza I, kandydata do tronu polskiego⁸. Zanim to jednak nastąpiło (około roku po udziale w ujeździe) w sierpniu 1375 r., otrzymał on (jeszcze jako rycerz – *miles*) od księcia Janusza I dwie wsie książęce, leżące w ziemi ciechanowskiej (Ciemniewko i Kargoszyn) oraz dwie znaczne, lesiste włości koło Nowogrodu, na północnym brzegu Narwi, zwane Poryte i Izbne (Izdebne)⁹, przeznaczone do zagospodarowania¹⁰. W 1386 r. przy okazji

⁵ W. Długokęcki, E. Kowalczyk, *Nieznanne opisy granicy mazowiecko-krzyżackiej*, cz. I: *Granice komornictwa działdowskiego i nidzickiego*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 110: 2003 nr 1, s. 29–58, Aneks I: dokument nr 1; oraz Aneks II pióra K. Pacuskiego, por. przyp. 10.

⁶ *Nowy Kodeks Dyplomatyczny Mazowsza*, cz. 3: *Dokumenty z lat 1356–1381* (dalej – NKDM), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000, nr 148.

⁷ Zakroczymskie ziemskie wieczyste relacje, k. 413v-414; wypis w kartotece Zakładu Atlasu Historycznego Mazowsza, Instytutu Historii PAN (dalej – AHM).

⁸ A. Supruniuk, *Otoczenie księcia mazowieckiego Siemowita IV (1374–1426)*, Warszawa 1998, s. 225–227.

⁹ NKDM III, nr 163.

¹⁰ Por. K. Pacuski, *Współpracownicy księcia Janusza I na początku jego rządów*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 110: 2003 nr 1, s. 51–57.

erekcji kościoła parafialnego w Krasnosielcu dowiadujemy się, że był także właścicielem tej wsi¹¹.

W tym momencie należy wymienić drugą osobę związaną z Krasnosielcem, a biorącą udział w omawianym ujeździe, nieznanego do tej pory bartnika ksiązęcego, Tomasza Michałowicza (*Thomis Michalowicz*), sołtysa w Krasnosielcu (*starost* czy *Seelcz*), który był przewodnikiem w puszczy i brał udział w znakowaniu granicy ciosnami. Użyty termin (*starost*) wskazuje, że była to wieś na prawie polskim, a nazwanie Tomasza bartnikiem ksiązęcym (*der herczog mit im hatten synen bener*) świadczy, że wieś pozostawała wówczas w domenie ksiązęcej. Jest zatem bardzo prawdopodobne, że tę ksiązęcą jeszcze w 1374 r. wieś Paweł z Radzanowa otrzymał również niedługo po odbytym ujeździe, zapewne przed początkiem lat osiemdziesiątych.

Paweł z Radzanowa nie był jedynym uczestnikiem ujazdu, obdarowanym przez Janusza I nadaniami. Był jeszcze Marcin Babka (w nieznanym bliżej czasie otrzymał dąbrowę pod Nowogrodem, zwaną Bratkowe Kąty, oraz prawo użytkowania jeziora Rybno, położonego w pobliżu Pisy, przy granicy krzyżackiej¹²) oraz wspomniany już Junosza z Zaborowa (otrzymał przed 1381 r. nadanie wsi Piątnicy, leżącej naprzeciw Łomży¹³). Nadania te miały na celu nie tylko dalsze zagospodarowanie puszczy i obszarów wyludnionych po najazdach jaćwiesko-litewskich, ale także związanie z młodym księciem dostojników przydanych mu przez ojca, także przedstawicieli młodszego pokolenia możnowładztwa mazowieckiego, którymi się otoczył, i zaangażowanie ich w prowadzoną politykę oraz (co nas tu interesuje) obronę granic i terytorium księstwa.

Jak zatem mogliśmy się przekonać, omówiony zapis to nie tylko wydłużenie metryki Krasnosielca o dwanaście lat. To przede wszystkim nowa informacja o domenie ksiązęcej w XIV w. oraz o działalności gospodarczej i polityce zagranicznej najwybitniejszego księcia mazowieckiego, Janusza I, zwanego Starym.

¹¹ *Kodeks dyplomatyczny księstwa mazowieckiego*, wyd. T. Lubomirski, Warszawa 1863, nr 113.

¹² Mówi o tym dokument Janusza I z dnia 25 stycznia 1401 r. (Metryka Koronna 6, k. 103v-104v, wypis w kartotece AHM) kasujący jego spadkobiercom zarówno nadanie lasu koło Nowogrodu, jak i prawo użytkowania jeziora.

¹³ J. Wiśniewski, *Początek i rozwój nowego osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i w XV wieku*, „Studia Łomżyńskie” 1989, t. 1, s. 42. Po śmierci Siemowita III (w 1381 r.) ziemia wiska, w której wieś ta była położona, przeszła w ręce Siemowita IV.